

Samirə Məmmədova³⁴

QƏDİM TÜRK LƏRDƏ SƏADƏT ANLAMI

Giriş. Ərəb mənşəli olan "səadət" sözü xoşbəxtlik, bəxtiyarlıq deməkdir. Qeyd edək ki, səadət ani xoşbəxtlik duyğusunu ifadə etmir. Səadət sözündə əbədi və ilahi xoşbəxtlik ünsürü, Tanrı-insan münasibəti var. Belə ki, əski abidələrdə əsaslanaraq türk düşüncəsində "səadət" anlamının fərqli ifadələrdə işlədiyini müşahidə etmək olar. Səadət sözü həm qavram, həm də termin kimi işlənir. Əski türk dilində "səadət" sözünün qarşılığı olaraq "qut" kəlməsi işlənir. Mahmud Kaşğarının "Divani lügət it-türk" əsərində "qut" sözü "uğur", "dövlət", "tale", "bəxt", "səadət" kimi mənə çalarlarına malikdir (7, 388). Orhon-Yenisey abidələrində, "Qutadqu-bilik"də və Kaşğarlı "Divan"ında "xoşbəxtlik" və "yaxşılıq" mənasında işlənən "qut" kəlməsinin türk dillərində işlənən mənalari belədir: qırğız, qaraqalpaq dilində - "xoşbəxtlik", "can", "ruh", altayca - "sevinc", "rahatlıq", "əyləncə", "türkcə-uğur", "xoşbəxtlik", Çaqatay dilində (kot) - "həyat", "yaşamaq", "xoşbəxtlik", özbəkçə-"rifah", "xoşbəxtlik", xakas dilində (hut) "ruh", tatarca (kot) -"sağlamlıq", başqır dilində (kot) - "ruh", "xoşbəxtlik", "sülh", monqolca (hutaq, hutuq) -"xoşbəxtlik", "varlıq" və s. (28, 182). Tanyuya görə, İslam ənənəsində Allahın 99 qəsd adından biri müqəddəs anlamında qüddus digər dillərdəki mənə yaxınlığını ifadə edir (24,78). Araşdırmamızın məqsədi səadət qavramının fərqli mənə çalarlarını türkdilli abidələrdə izləməklə türk düşüncə sistemində səadətin yerini müəyyənləşdirməkdir.

Səadət-Qut

"Səadət" sözü kimi "qut" kəlməsinin də çeşidli semantikasi vardır. Qut "uğur, bəxt, tale, xoşbəxtlik, səadət" ismi və ondan düzəlmiş kutluğ "uğurlu, müqəddəs" sifəti qədim türk dilində, xüsusilə uyğur abidələrində geniş yayılmışdır (5, 188-189). Qut termini ilə bağlı geniş araşdırma aparan prof. Nerin Yayın Kırğız Epik Terminlər Sözlüğü-II əldə tədqiqatında "qut" sözünün on anlamından bəhs edir: Qut gücü ifadə edir. "Qut"u əlində tutan kəs hökmdar olur. Bu bəzən "yada" (yağmur daşı)da deyilən şəhri də; bəzən doğan quş, bəzən da silahdır.

Qut nədir? Qutun yaranmasını qədim türk kosmologiyasına dair qaynaqlar qutun yaranmasını belə təsvir edirlər: ilk başlanğıc olan Taodan yoxluq və ilk varlıq yarandı. Şəkil, nəfəs və maddəyə malik olan ilk varlıq hərəkətə keçməklə yarıq və karang yarandı, onlar da rüzgarla birləşdikdə beş ünsür (su, od, ağac, mədən, torpaq) yarandı. Bu ünsürlər qədim türk ailələrinin kökü sayılırdı, bunlara oquş (uquş) və kut deyilirdi (10, 24).

Qut tanrı tərəfindən insana verilən gücdür. "O, istəyəne qut verir, istəyəne at, ömür verir" (16, 295-296). Qut sözü də həm termin, həm də qavram kimi işlənir. Qavram olaraq "qut" bir çox dastanlarda fərqli yerlərdə işlənir. Məsələn, qəhrəmanın anadan olması, cvlənəsi, hökmdar olması, ölkəni idarə etməsi, hökmdarlıq qüdrəti, cləcə də, fəvqələdə gücə malik olan qəhrəmanlar (Manas, Altunay), yer-göy, ağaclar, qüdsi dəyərlər və s.

Qəhrəmanın anadan olması Manas dastanında deyildiyi kimi "Altay silkələdi "bəə" deyib ağlayan çağanın səsi, sanki qara yer sarıldı, aləmi titrəndi bir göy gurultusu eşidildi. Ağ otağa qut düşdü. Göy qurşağı kimi əylən parlaq bir işıq topası üstə Cakağın aulunu işətinü ördü (19, 20).

Qut inancı eynilə nəsnələr, heyvanlar, insanlar, dəyərlər, məkanlar, rənglər kimi ünsürlər vasitəsi ilə insan həyatında iştirak etmişdir. Kəç dastanında qut daşı zikr edilir və qut daşı uyğurların səadətinin və hakimyyətinin rəmzidir (17, 27).

Qut siyasi iqtidar anlamında da işlənmişdir. Yəni hökmdara hakimyyəət Tanrı tərəfindən verilmişdir. Qədim türk düşüncəsində idarəçilik ilahi lütf hesab olunardı. Kağan, Tanrı iradə etdiyi, özünə Qut (dövlət, bəxt, tale) və tiliğ (qismət) verdiyi üçün idarə etmə hüququna sahibdir (12, 35).

Talat Tekinin "Orhon yazıtları" kitabında *qut tale, ruzi* mənasında keçir (26, 106). H.Tanyunun "İslamlıqdan önce türklərdə tək tanrı inancı" əsərində: "Qaraxanlı türklərindən olan Kaşğarlı Mahmud "Divani-Lügət it Türk"də: qut, qutluluq, qutluq" deyir və "Qut kusig berse idhim kulınğa künde işi yükseben yokar agar". "Tanrım bir quluna qutluluq və ululuq verərsə hər gün onun işi yüksələr" (24, 74).

Qut – can və ruh anlamında işlənir. Kül-Tegin abidələrində "Tengri yarlıkadukın üçün [ö]züm kutum bar üçün, kağan olurtum", yəni "Tanrı buyurduğu üçün, özüm üçün kağan oturdum" (8) Qəhrəmanın anadan olması da Tanrı tərəfindən qut verilməsi idi. Tanrıdan qut alınaraq yer üzünə göndərilmişdir. Ural atasından qut alır, əsilli bir soydan gəlir. Atası da qut bir soydan gəlir. Ayxılıv da qutu atasından almışdır. Ural Batırın üç oğlu, Uralın evləndiyi üç soylu qadın və öz qutu soylu batır anlamındadır:

Ataı hiñə qot birgən,

Əsəñ hiñə hət birgən,

Atan sənə qut vermiş, anan sənə sūd vermiş... (29, 126-127)

Bundan başqa başqır inancında ruh, can anlamında "kut kuymak" yəni "can tökmək" ifadəsi var: buna "kut ku-yuv" deyilir. Xəstələnen adamın başının üzərinə qoyulan suya qurxunu arıdib tökürlər, xəstəyə həmin sudan bir qurtum içirən qadın əfsun oxuyur. Başqırdlar qurxunu "qutum uçu" ilə ifadə edirlər (11, 163).

Qut qonmuş insanlar.. Qeyd etdiyimiz kimi, qəhrəmanlar da Tanrı tərəfindən qut alaraq dünyaya gəlmişlər. Bu qut alma çeşidli şəkildə özünü göstərirdi. Kitabı Dədə Qorqud dastanında Təpəgöz obrazının gücü (onun gözündə olması), Manas dastanında qəhrəmanın gələcəkdə igidliyindən xəbər verən qut anadan olarkən onun əlində tutduğu qan laxtası kimi qarşımıza çıxır. Həmçinin qan laxtası ilə yanaşı qəhrəmanın əlində kül tutduğunu da görürük, yəni Manas dastanında Kan Cora və Kül Coranın ovuclarında qan və kül ilə dünyaya gəldikləri görünür (kül tutması od inancı ilə bağlı ola bilər).

³⁴ Filologiya (təzə fəlsəfə) doktoru, dosent. Sumqayıt Dövlət Universiteti. hasanovas@yandex.ru

Qut sözüne əks olaraq işlənən Qutsuz- sözünü Clouson (6, 606-607) “cənnət sevgisindən məhrum” kimi, Radloff (23, II, 997) qırğız, osmanlı dillərinə əsasən bəxtsiz adlandırır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında qutsuz olmaq udsuz (utanmaz) olmaqdan bədtədir. “Uşun Qoca oğlu Səgrək” boyunda deyilir: “Qədəmi qutsuz gəlin deyincə, udsuz gəlin destinlər” (18, 162).

Qut və mana. Ziya Göyalyp isə “qut”u mana ilə eyniləşdirərək (14, 33) onu hər şeyə nüfuz edən, qüdsi mahiyyət daşıyan səhrli qüvvə kimi səciyyələndirir. Mana- qeyri-adi və fəvqəladə epifanilerdir: onlar təbii olandan fərqli bir şey ifadə edir. onlar bu fərqli şeyin varlığını işarə edir və ya ən azı onu doğurur (20, 43). Yəni, hiyləgər və ya digərlərindən fərqlənən qaribə heyvanı bir növ mücərrəd xarakter daşıyır.

Səadət - ölümsüzlük

Səadət inancı ümumtürk dastanlarında həm də əbədi həyat, ölümsüzlük axtarışında olan qədim türk qəhrəmanlarının düşüncəsində ortaya çıxır. Həyat-ölüm ziddiyyətinin qədim dastanlarda qoyuluşu və həlli nümunəsi başqırd dastanı “Ural batır” və şumer dastanı “Bilqamis” dir. Bu dastanlarda səadət qavramı daha çox yaxşılıq və birlik məzmunundan doğur. Dastanda tanrı Enlil tərəfindən bütün canlıları məhv etmək məqsədilə göndərilən Böyük Tufandan sağ çıxan Utnapiştı və arvadının hekayəsində gəmi düzəldərək bitkiləri və heyvanları xilas edən Utnapiştı Tanrı Enlil tərəfindən tanrı səviyyəsinə yüksəlir (4). Beləliklə, ölümsüzlük axtarışına çıxan Bilqamis öyrənir ki, insan ölümsüzlükdən sonra onun adı anılarsa o, ölümsüzlüyü əldə etmiş olar. Burada ölümsüzlük vəhdət, birlik və yaxşılıqdır. Ural Batır dastanında Ural və Şilçen qardaşları valideynlərinin istəyi ilə ölümsüzlüyü tapmaq üçün yola çıxırlar. Dirilik suyunu əldə edən Ural qarşısına çıxan itxiyardan həqiqi ölümsüzlüyün yaxşılıq etmək olduğunu eşidən suyu dağlara səpir, orada otlar, ağaclar bitir. Qardaşı Şilçeni bağışlaması ilə Ural yenə nəcib keyfiyyətləri ilə əbədi ömür qazanır.

Ul da bulha yaxşılıq

Kükke le asopyaxşılıq,

Huğa la batmas yaxşılıq

Telden de tömsesyaxşılıq

Barı eşke baş bulır,

Uzene le, keşge

Menge yeşer as bulır (1, 150).

(Onun adı yaxşıdır, göyə qalxmaz yaxşılıq, yerə batmaz yaxşılıq, odda yanmaz yaxşılıq, dildən düşməz yaxşılıq. O bütün əməllərdən ucadır. Özüni və insanlar üçün əbədi həyatın yolu budur).

Kitabi-Dədə Qorqudda “Dəli Domrul” boyunda cismani ölümlü qaçılmaz olduğunu gören Dəli Domrul, xeyirxah əməlləri ilə əbədi həyat qazanacağını düşünərək Tanrıdan aman diləyir:

Ulu yollar tüzərinə

İmarətlər yapayım sənin için,

Aç görsəm, toyurayım seninçün,

Yalincıq görsəm, tonadayım sən için (18, 116).

Haqq Təalaya Dəli Domrulun sözü xoş gəldi, Dəli Domrula və ona sədaqətli olan xanımına 140 il ömür verdi.

Səadət-Onqon

Qutluluq türk düşüncəsində fərqli məfhumlarda ortaya çıxmışdır. Daha çox maral, qurd, at, quşlardan Humay, Simurq quşu və s. Ziya Göyalyp görə qədim türklərdə totemə “onqon” deyilirdi. Quş onqonları türk inancında geniş yayılmışdır, xüsusilə ov quşları şahin, qartal, şunqar... “Onqon” Altay və Yenisey türklərinin “töz” və ya “tös”, Tuba və Uranxay türklərinin “ərən”, Yakutların “Tanqara, əməgət”, qədim oğuzca “totem”, Altay Yenisey ləhcəsi ilə uyğurca “məşə, əsas” Mahmud Kaşğarlıın “Divani-Lügət-it Türk”ündə “əsil, məşə”, cağatay türklərində “damğa, soy, nəşə, ailə, kimi mənalarda açıqlanır (22, 32-34).

“Oğuznamələr”də “onqon” səadət kimi verilir. Oğuzların 24 boyuna onqon, yəni tös olmuş bu onqonlar tamğa kimi işlənmişlər. Oğuznamədə deyilir ki İrqlı Xoca, hələ Oğuzun sağlığında bir yanısı Bozuq, bir yanısı Uçuq adını alan bu oğullardan olan iyirmi dörd övladın hər birinə bir ayama verdi; yəni hər birinə, bunların kimə aid olduğunu bildirmək üçün heyvanlara vurmağa tamğa müəyyən etdi. Hər bir oğula hansı heyvanın onqon olacağını da bildirdi. “Onqon” - “Aziq bolsun” sözündən törəmişdir, yəni xoşbəxt (kutlu) ol- sun; onqon “xoşbəxtlik” və “dövlət” deməkdir (21, 54). Ona görə də quşlar qutlu sayılmış, hətta hökmdarlıq əlaməti sayılmışdır.

M.Kaşğariyə görə “ıduq-kutlu və mübarək olan, əslində sahibinin etdiyi mir əhd üçün saxlanan, yunu qırılmayan, südü sağılmayan, yük verilməyən hər heyvana bu ad verilir. Moğolların “onqon” hesab etdikləri heyvanlara da minilməz, toxunulmaz, südü sağılmaz. Toxunulmaz olduğu üçündür ki, “mübarək, qutlu” anlamına gəlir (9, 294). Bunlarla yanaşı türk dastanlarına qu quşu yaradan zirvəsinə yüksəlir. Yaradılış dastanında yer üzü sudan ibarət olanda Tanrı Kayın xan yaratdığı varlıqla birgə suyun üzərində iki qu kimi üzürdü. Ural batır dastanında Humay Samruq (Simurq) şahın Günəşdən olan qızıdır, ağ qu şəklində yeri gəzməyə çıxmışdır. İbtidai görüşləri əks etdirən bu quş batırlara xeyirxahlığı ilə yad olunur.

Səadət-Örgünç

Səadətin bir başqa mənası kimi “örgünç” kəlməsi işlənirdi. Türk kozmolojisinə giriş kitabında “sevinmək” ırlı deyə keçir:

“*Sevinç, Ögrünç sanga kelti. Sanga törülüğ törü tegdi. Sini kamağın taplatı, beg kolğah.*” (Sevinc, səadət sənə gəldi. Sənə törəli törə dəydi, səni kamu seçdi, bəy qılmaq üçün) (10, 149). Sevinmək ırlı bəylik və atalara qurban uğuru ilə bağlı ayinə deyilirdi. Mətnin davamı Çin dilində kuada yer alır, orada deyilir ki, ən qədim hökmdarlar musiqi çalaraq ən

yüksək tanrıya qurbanlarını verir və ulu babalarını da dəvət edirdilər.

İrkları kozmoloji ideogram kimi səciyyələndirən Dr. Emel Esin, ikili düzənə malik (göy və yer-sub, yarıq və karang) kainat düşüncəsinin kriptografiyasına (yazılı işarələrinə) çin dilində kua, türk dilində ırk deyildiyini yazır (10, 26). Günəş, ay və kağanlıq ayınlarından bəhs edərkən Çu və Hsiungnu dönəmində, eləcə də göy türk, uyğur, Xaqan türk dönəmində Gün-Ay hökmdarlıq rəmzi idi.

Səadət – gönənç

Bundan başqa səadət anlamında “Gönənç”, “Gönənmənlik” kəlmələri də işlənmişdir. [gönənç] (27, 470).

Səadətə ermək

Qut ilə bağlı anları nəzərdən keçirərkən qutun Tanrı tərəfindən gədiyini gördük. Bununla belə səadət, quta yüksəlmə də vardır. Səadətə yüksəlmə ölümsüzlükdən bəhs edərkən qeyd etdiyimiz kimi, xeyir əməllə, eləcə də müəyyən ayınları icra etməklə mümkündür. Ural-Altay xalqlarının inancında göyə yolculuqla bağlı ayınlar. Ayınə görə ilk gecə, yeni bir yurd qurulur və bunun üçün budaqları budanmış bir qayın ağacı yerləşdirilir və ağacın üstü doqquz yerdən oyulur. Bir dəne ağ at qurban kimi seçilir; qadırdə qayın ağacının üstü doqquz yerdən qadırdən çıxaraq içi saman dolu bir qaz kuklasına minir və əllərini uçurmuş kimi çarparaq oxuyur:

Bəyaz göyün üstünə,

Bəyaz buludların ötəsinə,

Mavi göyün üstünə,

Mavi buludların ötəsinə,

Yüksəl göyə ey quş!

Ayının ikinci hissəsində, növbəti gecə, şaman, atın ruhunu Ülgənə qədər daşıyır. Davulunu tüstüyə tutub göy quşu Merkütü çağırır ki onun sağ çiyinə qonsun; bundan sonra şamanın yüksəlişi başlayır: ayın ağacının oyuqlarını (pillələrini) yavaş-yavaş dırmanan şaman, göyün doqquz qatını çıxır və göyə qalxdıqca gördüklərini danışır. Göyün altıncı qatında aya, yeddinci qatında günəşə ehtiram edir, doqquzuncu qatda, Ülgənin qarşısında diz çökərək qurban edilən atın ruhunu ona təqdim edir. Qurbanın qəbul edilib-edilmədiyini öyrənən şaman, Ülgəndən gələcəklə bağlı xəbərləri dinləyir, yera yığılır, dərin yuxuya gedir, bir müddət sonra ayılır (20, 118-119). Yüksəlmə rəmzi sonrakı dövrlərdə Balasaqunlu Yusifin “Qutadqu-bilik” əsərində də davam etdirilir. Əsərin qəhrəmanı Odqummuş yuxusunda əlli pilləli nərdivanla yuxarı qalxır, nərdivanın sonunda bir atının verdiyi suyu içəndən sonra göyə yüksəlib gözədən itir (13, 312).

Səadət-dövlət

Mənəm nişan verən nədir səadət -

Ədalət, qənaət, təfəkkür, dövlət (2, 44).

Səadət göstərən elm olan “Qutadqu-bilik”də dörd qəhrəman dövlətin əsasının rəmzi kimi çıxış edir: Xaqan-ədəlati və adil qanunu, böyük vəzir-siyasi iqtidarı (kut və dövlət), ikinci vəzir- ağıl və anlayış, zahid-qənaət, irfan, aqibət. Gündoğdu hökmdardır, “köni töri”nü (doğru törəni), doğru yolu, ədaləti “günəş”lə təmsil edir. Günəş işıqdır, hər canlıya səfəti bərabər verir. Xaqan da da idarə etdiyi insanlar üzərində ədalətli, səfəti olmalıdır. Xaqan həm də “tabğaç” yəni “xalqın xidmətçisi”dir. Bu törə, ağıl, qut, könül və qılıncla qorunur. Ay teldi / Ayddoldu ilk vəziridir, səadətin təmsilçisidir. Ayın görünmə şəklində uyğun olaraq xoşbəxtlik də görünür və görünməz olur. Burada qut (xoşbəxtlik) “siyasi güc, dövlətin iradəsi, siyasi qüdrəti” anlamındadır. A.Cəfəroğluya görə, “törə dövlət düzənində təməl ünsür” kimi çıxış edir (5, 250). Törə ənənəvi olaraq dəyərlər cəmidir, hüquqdur. Qut və Törənin bağlılığı bu əsərdə Ay və Günəşin əlaqəsi kimidir. Nəccə ki ay günəşdən nurunu alır, qut da törədən alır ziyasını. Dövlətin varlığı qanunların, hökmlərin işləməsinə bağlıdır, həmin hökmlər Törəni ifadə edir (3, 83). Törənin məzmununa xalqın bəhriyyəti, hökmdarın vəzifələri, hökmləri daxildir. Bu baxımdan qədim türklərdəki qut anlayışından fərqlənirdi. Yəni burada törə, ilahi mənşəli qutdan üstün idi. Hökmdar törəyə sadıq olarsa qut sahibi olurdu.

Nəticə. Tədqiqatımızda qədim türk fəlsəfəsi, dastanları, mədəniyyəti, eləcə də sosial-siyasi təfəkkürü kontekstində “səadət” qavramını işıq salmağa çalışdıq. Səadət sözünün qarşılığı kimi işlənən “qut” sözü, “səadət”in termin kimi işlənərək törə, dövlət mənaları, totemizmdə onqonların qutlu bilinməsi, qut anlayışının fərqli dövrlərdə fərqli mənə kəsb etməsi, səadətə yüksəlmənin şərtləri kimi məsələlərin Səadət-qut, Səadət-Onqon, Səadət-Örgünç, Səadət-Dövlət kimi yarım başlıqlar altında şərhini verməklə səadətin xoşbəxtlik anlamından başqa digər göy, dövlət, törə kimi mənə çalarlarını açıqlamağa çalışdıq.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. A.Ş. Mirbadaləva, M.M. Sağitov və A.L. Harisov, Başkurt Halık Eposı, Moskova, Akademiyaya Nauk SSSR, 1977
2. Balasaqunlu Y. Qutadqu bilik (poema). Terc: Xəlil Rza Ulutürk. Bakı: Gənclik, 2003
3. Başer, S. Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre. İrfan Yayınları, İstanbul 2011
4. Bilqamis dastanı. Terc: Öməröglü. Bakı. Azərbayan Ensiklopediyası NPB, 1999
5. Cəfəroğlu A. Eski Uygur Türkçesi sözlüğü. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1968
6. Clauson, S. G. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish. London: Oxford University Press, 1972
7. Divani-lügət it türk. cilt IV, B. Atalay terc. Ankara, 1943
8. Ergin, Muharrem. Orhon Abideleri, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1996
9. Eröz M. Türk ictimai hayatında totemizm izləri. İslam Tetkikleri Enstitüsü dergisi. Cild V. Cüz 1-4. İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973
10. Esin, E. Türk Kozmolojisine Giriş. Toplu eserler. İstanbul: Kocabacı Yayınevi, 2001
11. Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976
12. Eski Türklərdə Kut ve Töre Bağlamında İttikarın Rolü. Ahmetbeyoğlu A. Tarih Dergisi - Turkish Journal of History, 71 (2020/1)
13. Kutadgu Bilig. Metin. Haz: Kaçalin S.M. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. file:///C:/Users/user/Downloads/Kutadgu_Bilig_Yusuf_Has_Hacip_Orinal.pdf
14. Gökalp, Z. Türk Medeniyeti Tarihi; Tokar Yay. Genel Dizi No:216. “Doğudan Batdan Seçmeler” Dizisi No:17, Ziya Gökalp Külliyyatı: 5; İstanbul: 2007
15. İnan A. Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

"Molla Nəsrəddin" in toxunduğu aktual problemlərin dairəsi kifayət qədər geniş idi. Bunlardan biri: qadın təhsili, patriarxal cəmiyyətdəki qadının taleyi kimi vacib məsələləri özündə cəmləşdirən qadın hüquqsuzluğu problemi. İlk dəfə bu problem "Molla Nəsrəddin" jurnalının səhifələrində heyfətə qüvvə və səs ilə ifadə edildi. Ancaq jurnalın tarixinə dair çoxsaylı araşdırmalara baxmayaraq, səhifələrində qadınların hüquqsuzluğu problemi praktik olaraq araşdırılmamışdır. Bu məqalənin məqsədi "Molla Nəsrəddin"də axtarılan problemi nəzərdən keçirməkdir.

Açar sözlər: "Molla Nəsrəddin", satirik Jurnalistika, qadınların vəziyyəti problemi.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova